

ОБРЕНОВИЋИ И КЊИЖЕВНОСТ

ЗБОРНИК РАДОВА

Уредници

Драгана Вукићевић

Александар Пејчић

ИНСТИТУТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И УМЕТНОСТ
Београд

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „ВУК КАРАЏИЋ“
Крагујевац

2024.

ДРАГАН ХАМОВИЋ*

Институт за књижевност и уметност, Београд

ГРУПНИ ПОРТРЕТ ДИНАСТИЈЕ СА НАРОДОМ Обреновићи у описима Слободана Јовановића

Сажетак: У историјским расправама о Србији XIX века, Слободан Јовановић пише о другој влади Милоша и Михаила и владама Милана и Александра Обреновића. Портрети чине запажено обележје његовог историјског писања, у којем се препознавала и његова књижевна изврсност, а писани су не само у европској традицији жанра књижевног портрета него и „житијских“ портрета знаменитих личности из устаничког раздобља Вука Караџића, који се представљао „као српски Плутарх“. Кроз портрете Обреновића настојимо да прикажемо и моменте персоналног утицаја на општије токове развоја српске државе и културе, која се, након ослобођења од османлијске окупације, убрзано придизала.

Кључне речи: Обреновићи, Слободан Јовановић, историјско писање, књижевни портрети

Радован Самарџић, расни приповедач у српској историографији, издваја, унутар огледа о књижевности Слободана Јовановића, „портрете савременика и критичке судове о њиховој појави“ (1991-11: 676), као и „успутне књижевне тренутке“ у радовима из историје, и то најпре о Србији XIX века, где такође налазимо галерију књижевних портрета. Књижевне одлике Јовановићевог историјског писања описује као нарочити додатак, као „пуштање перу на вољу“ аутора који ипак остаје „на чврстом тлу историје“ (Исто: 677): „То се пре свега односи на његово портретисање важнијих личности, владара, министара, страначких вођа и других“ (Исто: 696). Самарџић је, као и његов претходник, веран захтевима историјског објективизма, иако би му могли бити блиски теоријски приступи новијег доба који у самој основи зближавају књижевни посао и посао историчара. Аутор *Мешаисторије* Хајден Вајт наводи да се историчар „одаје

* hamovicdragan@gmail.com

извођењу онога што је у бити *йоеџска* радња” (2011: 10), овако тумачећи разлику између писца и повесничара: „За разлику од писца, историчар се суочава са хаосом истинитих збивања *огвећ* утврђених”, а своју причу историчар „твори тако што у њу укључује неке елементе а искључује друге” (Исто: 19). Наративист Франк Анкерсмит напомиње да појмови као што су *историјска* *йрича* и *интерпретација* „пружају бољи кључ за разумевање историографије него појмови дескрипција и објашњење” те да „интерпретирамо не када имамо сувише мало података него када их имамо сувише много” (2006: 35). Наративне интерпретације „нису знање, него организације знања” (Исто: 39), знање треба организовати, довести га у одговарајући језички облик, склопити наратив заснован на провереним чињеницама.

Како сазнајемо из увода у расправе о уставној историји Србије у XIX веку, званични и приватни извори које Јовановић користи опсежни су и бројни, допуњавани у коначним издањима. У селекцији грађе, као и у приказивању мноштва појединости на располагању, поступци наративног обликовања и сажимања напосто су неизбежни. У тексту о историјским списима Вука Караџића Јовановић одваја „просте скупљаче” од Вука као писца „оштрих запажања и тачних бележења”, који уме да распозна „важно од неважнога” (1991-11: 69). Селекција је, очито, кључ и за књижевно и за историјско писање. Залажући се против крајности у философији историје Анкерсмит предлаже средње решење: „историзам задржава оно што је прихватљиво и у научном и у књижевном приступу историји, а избегава оно што је у оба приступа хиперболично”. Упућује затим на разлику између „историјског истраживања (пропитивање чињеница) и историјског писања (пропитивање интерпретације)” (2006: 36). Врлина историјског писања Слободана Јовановића, али и овде призваног Радована Самарџића, лежи у равнотежи између утемељеног истраживања и примерене језичке артикулације њихових резултата.

Обреновићи и раздобље њихове владе убедљиво претежу у вишетојној „уставној историји” Србије XIX века, коју је Слободан Јовановић дуго обликовао. Она почиње расправом о епохи Уставобранитеља, у чијој сенци столује син Карађорђевић, као изборни кнез. Речени низ Јовановић наставља расправом *Друга влада Милоша и Михаила*, и тако све до тачке крвавог гашења династије Обреновића. Прву владу кнеза Милоша није захватио у своме вишетојном делу, али зато коментарише историографски рад Михаила Гавриловића, истичући значај вешто сређене грађе у Гавриловићевој трилогији о творцу аутономне кнежевине. Да би се имала, закључује Јовановић, „тачна идеја о Милошеву државништву, мора се ући у појединости, мора се видети изблиза шта је и како Милош радио” (1991-11: 39). Кључна синтагма овде и јесте *видети изблиза* – наспрам широких потеза наратије историографа, Јовановић сагледава *изблиза* кнеза Милоша, у расправи о његовој Другој влади, али очима свога оца, тада

уредника службених *Српских новина*; из *Успомена* Владимира Јовановића он преузима анегдоту о разговору о осетљивој теми како одговорити на покушај Порте да оспори наследно право на српски престо. Усред озбиљног политичког дискурса о концепту одговора Цариграду, кнез Милош убацује сликовито поређење да се „у тренуцима опасности, Срби знају као свиње прибити један уз другог“ (1988: 85). Владимир, сведок изблиза, у својим *Успоменама* наводи кнежеве речи, али без даљих напомена. Када се, према наводу осталом иза учесника разговора, гомила свиња осети у опасности, „онда се свиње све збију леђа у леђа у једну гомилу, а обрну главе на страну откуд опасност долази, па је лицем у лице дочекују“ (1988: 101). Сведок из друге руке, Владимиров син историчар – јамачно на основу усмене предаје свога дуговечног родитеља – у *Друјој влади Милоша и Михаила* даје додатне, хуморно-иронијски нијансиране детаље, у којима, с безбедне временске раздаљине, разрађује позајмљену повесну анегдоту: „И како му је Владимир изгледао слабо познат с тим свињским навикама, које је он као некадашњи трговац са свињама знао добро, Кнез се распричао с очигледним уживањем о том фронту који свиње праве у тренуцима опасности“ (1990-3: 85).

Овај пример потврђује став Вука Караџића из чланка „Као српски Плутарх...“ у *Даници* (1829), да су „житија поједини људи“ врло скопчана са животом народа, те да се у њима „назначују многе ситнице, које се у историју не могу пометати, а опет јој велику светлост дају“ (1969: 153). Као код Плутарха, тако у Вуковим житијима и биографским записима, те портретским деоницама Слободана Јовановића, превагу односе оне личније особине истакнутих појединаца. А сврха говора о њима је „више морална него историографска“, како је о Плутарху писао Милош Н. Ђурић (1997: 275). Место анегдоте у историјском писању може се објаснити тиме што она има две димензије. Анегдота је „најмања јединица историографије и она производи ефекат стварног“, јер „истовремено има нешто књижевно и нешто што превазилази књижевно“ (Милутиновић 1995: 58). Анегдоте у описима Слободана Јовановића користе се доста селективно, али ефектно, у функцији сликања личности и посредног сликања контекста у којем се оне налазе.

Нараштај Владимира Јовановића, образован и либералан, изражавао је чуђење како се пред њиховим погледима легендарни јунак претвара у „оронулог старца“ и „сељачког шерета“, с неретким детињим испадима. Слободан Јовановић, међутим, на више места, са културне висине, државотворног кнеза (којем признаје највиши политички таленат и заслугу), квалификује као примитивца. Ово поткрепљује нечијом невероватном причом да је Милош „могао о доручку појести пресан јагњећи бубрег, и опет да му не буде ништа“ (1991: 340). У наведеном примеру читава се, као у каквом згуснутом опису, разлика између две генерације истог народа, чија се елита свесно одмиче и тежи преобликовању према захтевима нове

епохе у својој земљи што се ослобађа и терета нежељеног наслеђа. Обе анегдотске ситуације симптоматски сликају менталитет кнеза Милоша боље од опширних и уопштених описа. Пишући о Вуковим историјским списима, и то после свршетка дугог рада на правној историји српског XIX века, Јовановић истиче да је „Вук као и Плутарх држао да код великих људи мале ствари јесу неки пут карактеристичније него велике“, да није правио „парадне слике које се праве за потомство“, него да су то „тренутни снимци, који су изненада ухватили свог модела у његовом најкарактеристичнијем ставу“ (1991-11: 662). У оваквим поетичким одликама Вукових списа можемо распознати и елементе самоописа. И Караџића, као и Јовановића, више занима „српски народ као целина“, с тим, додуше, што је правном историчару ипак у фокусу „српска држава“, њене правне и друге установе у настајању и развоју. Ако Вукови модели живе „више споља него изнутра“ (1991-11: 660), Слободан Јовановић, не бежећи од детаљних спољних описа, суверено понире и у нутрину – не само историјских фигура већ и самих процеса у којима учествују.

Јовановић у портретисању Обреновића, али и других истакнутих савременика, примењује приповедачки поступак индивидуализације описаних личности у лику мање или више развијених поређења, све до обухватнијих портрета, којима се читалац припрема за улазак у поље повесних догађања, у којем ће актер бити описана личност. У закључним деловима расправа елементи личних карактеризација стичу се и засвођују у збирној слици династије. Притом, нас овде не занимају деонице у којима се Обреновићи описују као политичке фигуре, на пољу владарског деловања, него управо оне где се карактеришу као личности. Тако се, како је писао Сент-Бев, чувени „психолошки портретист“, апстрактни лик „који нам се указао на први поглед меша са једном индивидуалном [...] стварношћу, да би се постепено у њој отеловио“ (1960: 158). Јовановић не остаје дужан ни описима који помажу да разумемо понашање учесника у повесним ситуацијама. Тако је, рецимо, за државнички профил Милошев важан следећи психолошки увид:

Његова присебност у опасности била је страховита. И онда када је стајао најгоре, био је у стању да посматра своју ситуацију као да би била туђа, да поред њених слабих страна уочи одмах и јаке, и да из ових последњих одмах сву корист извуче (Јовановић 1991-11: 45).

Овакав се опис лако пројектује на кнежева поступања у крајносним околностима. У контрастном односу, садејством дискурзивног и сликовитог описа, оцртавају се ликови Карађорђа и Милоша, чије фигуре оваплоћују и две концепције и морала:

Последњи Карађорђевићев подвиг одаје ванредно самопоуздање и лепу херојску машту, али у њему нема тачног познавања ствари и правог политичког рачуна. То је подвиг једног ускока који је пошао на срећу.

Карађорђе је витез и ускок, док Милош није нимало витез, али је „опако увиђаван“:

И пошто је у том тренутку он био јачи, Милош решава брзо и кратко да Карађорђе има пред њим да се уклони (Исто: 45).

У контрасту, као и у паралели, Слободан Јовановић упоређује и особине владара Обреновића међусобно. Попут „опако увиђавног“ и сабраног родоначелника династије, Милан, први нововековни краљ Србије, имао је „брзу и бистру процену ситуације“ (1991-4: 394), али је под навалом тешкоћа „падао врло ниско, и губио осећање стида, које ни иначе није било у њега јако“ (Исто: 195). И Милош је такође „био потпуно лишен личног поноса, и ради свог успеха био готов на сва сагибања, повијања, превртања“ (1991-3: 509). У компаративним пасажима Јовановић налази, поред сродности, и нијансиране разлике међу карактерима владара Обреновића, рецимо у следећем поређењу Милана са Милошем:

У љутинама које су у њега биле нагле и плаховите, опомињао је на кнеза Милоша, али нека женска јеткост и кивност показивала је да је он много мање јак човек него Милош (Јовановић 1991-5: 200).

Наспрам монолитне мужевности Милоша, мужевног Милана помуђују димензије слабости и неравнотеже. Наспрам благородног „немог достојанства“ Михаила, његов случајни наследник, мада подвргнут европском васпитању, показује још евидентније знаке опадања и декаденције. Милан је, према Јовановићу, „више човек од уображења него човек од извршења“ (Исто: 318), „више пргав него одлучан“ (Исто: 261), „његова кураж и енергија била је плаховита али кратког даха“ (Исто: 231). У сложеној конфигурацији изблиза описане личности, његова „нервозна женска природа“ исказује гдекад делатну страну:

Милан је имао и женску вештину наваљивања, подилажења, навођења. Могао се непрестано враћати на исту ствар, био глув за разлоге, праскао као љубоморна жена, постепено преносио то болесно треперење живаца и на своје министре (Исто: 196).

Настојећи да проникне у континуитете, психичке и оне изложене у деловању Обреновића, Јовановић доследно одмерава одлике претходника и наредних у наследном низу. Ефектни су, чисто књижевно гледано, у стицају сличности и несличности, парови Милош–Михаило и Милан–Александар, чија се поређења изводе уздуж читавог текста расправа, где год се укажу погодни моменти за паралеле. Портретски описи крећу се од скраћеног поређења, попут „Милош је био ужички шерет, а Михаило мађарски кавалер“ (1991-3: 506), па до развијених поређења и тананих одређења:

Кнез Милош прикривао је свој деспотизам, градио се као народни човек, и увек имао добро народа ако не на срцу, а оно на језику. Краљ Милан, напротив, као да се бојао да његов деспотизам неће довољно падати у очи. [...] Ове његове особине више су доликовале сујетном уметнику него трезвеном и практичном политичару (1991-5: 252).

Ако је европска култура учинила да Михаилу мањка очеве политичке енергије, одсуство моралног васпитања сатворило је од Милана и Александра два лика једне исте унутрашње неизграђености:

Александар је био хладан и подмукао, умео да прикрива мисли и да влада собом. Ни Милан није био врло искрен, али је много мање владао собом. Он је могао брзо да плане, и у тренуцима јарости говорио је и умовао као велико дете. Александар, потуљен посматрач, запажао је слабости свог оца (1991-6: 283).

Ако ли пратимо линије портретисања владарских фигура, посебно код последњих Обреновића (код њих налазимо форензички тачне описе њиховог физичког изгледа), видимо да се једном назначене особине понављају, допуњују и варирају, али и укрштају са опречним цртама. У Вуковим описима Јовановић примећује да се особине некога човека „маколико иначе различне, ипак на неки начин једна с другом слажу” (Јовановић 1991-11: 108). Још и више то важи за описе Јовановићеве. При укрштају противности и несагласја, историчар достиже вишедимензионалност, коју повезујемо са књижевном вештином, и то ретких уметника.

У сажетку повесног вишетомика Јовановић заокружује битна обележја владара династије Обреновић, са узорном јасноћом и сведено, користећи одговарајућа поређења из повесног окружења:

Милош, када се уздигао до силе и господства, живео је на начин турских паша и везира. Његов син Михаило провео је као изгнаник доста година у туђини, оженио се мађарском племићком, и добио је изглед старог благородника. Милан, рођен у Влашкој, школован у Паризу, опомињао је на оне влашке бољаре који се чешће виђају по париским булеварима него код своје куће. Александар, одгајен у Србији, био је, ако не по крви, а оно по начину живота и по личном укусу наш човек (1991-7: 349).

Поред других, енциклопедијски разложених научних увида, овакав породични опис карактеролошких померања и обрата кроз нараштаје Јовановић остварује сасвим на књижевни начин, језички економично и са финим чулом за аналогиије, често иронијски интониране. Захваљујући подробним повесним изворима портрет креће сасвим близу фигура које описује, али је његова културна дистанца изражена иронијом.

Поред сажетих и ефектних карактеризација, Слободан Јовановић се подухвата и веома разуђених књижевних портрета, који захватају и по

више страница, са мноштвом преплетених појединости. Такви су портрети Томе Вучића Перишића, или Илије Гарашанина, али и многих других значајних личности чији су животи и личне физиономије биле подстицајне у приповедачком смислу.

Чини се да је Милан Обреновић давао нарочито инспиративну грађу за шире приповедно обликовање. Период Миланове ране младости и школовања, прекинут прераним доласком на кнежевски престо – а слично је и са Александром – дат је као увод у билдунгс роман, са поступном линијом развоја. Неутралност историчара, ипак проткана суптилном иронијом, као да се, ако не укида, оно бар умањује. Сима Пандуровић примећује код Јовановића „задовољство да улази у душевно стање и расположење једне епохе, у психологију и мотиве историјских личности” (1991-11: 830), тако да „имате готово драмски утисак од ситуација, и зато се његова дела често читају као роман или као драма” (Исто: 831). Другим речима, ауторска оптика примиче се историјским личностима, увлачи им се под кожу, као приповедач својим књижевним јунацима. Историк, на моменте, уступа првенство књижевнику.

Издвајање мотива којима се владари Обреновића посредно карактеришу претаче Јовановић у готове микросцене. Издвојеност Михаила од народа оличава, без даљих објашњења, сцена коју наш велики историчар приповеда овако:

Нема више оног Милошевог мешања са гомилом, нема оног његовог народског говора и сељачког поздрављања: „Крагујевчани, кошуљо моја!” [...] Михаило, када се укаже народу, то је као икона, која не говори ништа, и пред којом треба повити главу у свечаном ћутању. [...] По кнежевом изласку из цркве, парада је свршена (1991-3: 395–396).

Ова сцена употребљена је заправо као метафора. Али, како читамо код Анкерсмита, „историјска прича је, слично метафори, место рођења новог значења”, док је највиша предност умеће историчара да „развија (метафорички) приповедачке оквире” (2006: 40). У контексту укупне слике о Михаилу, коју стичемо у низању потврђених факата, сцена у чијем је средишту поређење кнеза са иконом има смисаоно интегративну функцију.

Ево још једног примера посредне карактеризације, где се понашање младог кнеза Милана, тек заселог на престо, илуструје кроз опис његовог расипничког животног стила:

Бордо и шампањ није се пио, него просипао, као у каквом Пољском властелинском дворцу у доба пропадања. Меса се дневно трошило по седамдесет ока [...] одело које би обукао једанпут или два пута, одмах би бацао или поклањао своме јегеру, рукавица је трошио два три пара дневно. Имао је страст да купује, – нарочито женске наките. Био је издашан и дарезљив. [...] Бакшиши његови били су фантастични (Јовановић 1991-4: 169).

Када се још више приближи предмету свога историјског писања, настају и описи што прелазе у карикатуру – премда је Јовановић и Вуку замерао изобличења услед сувише реалистички оштрог бележења. Такав је скоро бурлескни опис краљевског пара, Александра и Драге:

То је био чудан пар. Он, иако крупан и развијен, изгледао је ипак у ђенералској униформи, златној и црвеној, некако детињасто и шмокљасто због збуњеног кратковидог погледа и неспретних покрета. [...] Валцер тога дечка ђенерала и те лажне младице, више вођен он њоме него она њиме, личио је помало на игре уз месојеђе када се младо преобласти у старо, а старо у младо (1991-6: 320–321).

Аутор *Влаге Милана Обреновића* био је „на пола пута“ да напише роман, јер је грађа о том противречном владару произвела низ краћих и дужих живописних деоница у којима је он представљен као колоритан књижевни лик булеварског типа. Морамо томе додати и пишчево лајтмотивско одређење Милана као глумца и театаралне појаве. Још у сажетој слици из Милановог малолетничког периода, његову непревладану жеђ за игром Јовановић уопштава и представља као личну одлику:

У својој петнаестој години још је куповао играчке, – пушке, сабље, добоше. Трчао је по дворској башти прљав, и блатњав, и ловио врапце. Кад год је смео, поступао је с људима као са живим играчкама (1991-4: 157).

Милан је „и са гомилом и са појединцима био велики глумац“ (1991-7: 350), те је „у оскудици правог одушевљења“ имао „одушевљење бар глумачко“ (Исто: 84) и „укус театаралан“ (1991-4: 309). Јовановић преноси и утисак аустроугарског посланика, приликом једне краљеве декламације о увређеној части, да „слуша једнога француског глумца из кога булеварског позоришта“ (1991-7: 309). Театарални тонови допиру и из описа Миланових војничких костимирања и маштања:

У шајкачи и великим чизмама, с пуштеном брадом, помало замурдарен као какав ешкија, он је добијао с војничком спољашношћу и војничке погледе на ствари (Јовановић 1991-4: 382).

На другоме месту, припреме за рат Слободан Јовановић описује као редитељску припрему какве представе, јер се Милан повукао и спремао „догађаје у највећој тајности као једно позоришно изненађење које ће задивити свет. Бугарски рат требао је да буде чисто његов рат, који је сам смислио и сам извео“ (Исто: 252). Театарални чин свакако је представљала и владарева изненадна тајна посета заточеном противнику Пери Тодоровићу, као и Миланово „патетично патриотско разлагање“ које је изазвало обрат у њиховим односима. У склопу слике о театаралности краљеве појаве, можемо сагледати згуснути опис Милановог живота после абдикације:

Када је престао бити краљ, и када је могао удесити живот по свом укусу, краљ Милан је живео као један од оних белосветских бадавација какви се виђају по међународним касинама, с изразом циничке досаде, у друштву скуних блудница (Јовановић 1991-6: 374).

Крипто-романескни ток, спроведен кроз једну историјску расправу, Јовановић поентира описом трагикомичног Милановог краја, чије су последње речи биле о позоришту:

Човек лепог тела и телесних уживања, човек позоришта, политике и ратова, краљ Милан, захваљујући једном случајном излету у Јерусалим, одлазио је на онај свет с иконом и бројаницама [...] тај краљ Милан који је за живота, са својим новчаним невољама, задавао толико посла и себи и другима, умро је без дугова (Јовановић 1991-7: 203).

Следећи поставке Нортропа Фраја, Вајт препознаје четири модуса историјског писања: романсу, трагедију, комедију и сатиру. Тон који, прихватајући овакву поделу, примењује Јовановић, најпре је сатирички. Модус сатире представља драму у којој „доминира поимање да је човек, на крају, заточеник света а нипошто његов господар” (Вајт 2011: 22). Повесни заплети и расплети епохе владе Обреновића, без већих ауторских интервенција, очитују сатирички модус. Кратке Јовановићеве опсервације о личностима и појавама чине примере мајсторског сажимања, с оштрим сатиричким призвуком. Афористички делује опште запажање да „под кнезом Михаилом, власт је од грађана тражила да се не мешају у политику” док „под Намесништвом, власт тражи да, ради одбране династије и државе, буду на њеној страни” (Јовановић 1991-4: 92). За Александра је примећено да је „радо збијао шалу с људима” и да „о њиховом личном достојанству није водио рачуна” (Јовановић 1991-6: 85). Одаје цинизам и следећа квалификација пометње потоњег Обреновића:

С неспособности да разликује своје приватно од државнога, краљ Александар претворио је своју љубав према Драги у државни култ (Јовановић 1991-7: 179).

Наоко узгредни увиди о личностима премрежују расправе Слободана Јовановића и додатно обогаћују вишестране описе и портрете које састављамо из фрагмената.

Сугестивно звучи, унутар представе о одрастању Александра у празном двору као о заробљеништву, исказ који компримује силу ситних података, једина реченица попут „Свет је виђао само на државним свечаностима” (Јовановић 1991-6: 226), или опажање из година његовог владања, које сугерише, само књижевно изоштреном оку видљиву, трагичну димензију удеса последњег владара Обреновића:

У то време о њему се говорило као о болесном младом човеку, премореном владалачким напорима које је пре времена натоварио на себе, – и коме би било потребно да се врати наново у малолетство (Исто: 366).

Виђење да је за превремено преоптерећеног младог човека био целисходан повратак у пређашњу заштићеност, свакако је аналитички продор који пре приличи романсијеру него историчару, јер упућује на оно што би морало бити – а не на оно што је било.

Као што су владарске фигуре оличења епохе на коју мање или више итичу, тако је било неизбежно да владарски низ коме је посветио толике странице Јовановић сагледа као симболе културног развоја. Овде ћемо се задржати на културалним аспектима описа спољних и карактерних страна Обреновића, као што су поређења Милоша са везирима и Михаила са мађарским кавалерима. Док је Милош и на престолу остао народни човек, његов син је, будући обликован на страни, „гледао на нашег сељака са сажаљиве висине једног мађарског или влашког спахије” (Јовановић 1991-3: 348). Отклон нове елите од народних корена постаје још приметнији код Милана. Док се Михаило обзирно клонио омиљених забава „да не би народ, видећи га често у лову и на коњу, помислио да занемарује државне послове” (Исто: 397), дотле се његов наследник на престолу на народне помисли није одвише базирао, са надмоћне узвисине европског човека, о чему Јовановић оставља развијену приповедну слику:

На Србију гледао је с горчином као на одвећ примитивну средину за своју културну префињеност. У дугим данима београдске досаде, он је био сав срећан када би с којим страним дипломатом прешао на угарску обалу у лов. Ваздух Земуна удисао је блажено као ваздух прве европске станице, – и бацао очајне погледе на своју полутурску престоницу (Јовановић 1991-6: 199).

Узимајући модел центлмена као меру, Јовановић своју дефиницију појединца скројеног према европском културном обрасцу примењује на првог модерног српског краља:

Ако је одлика центлмена да и у срећи и у несрећи буде један исти, нико није био мање центлмен него краљ Милан (Исто: 374).

Аутор који тежи непристрасном закључивању као научној позицији, даје и уравнотежену оцену Милана:

Посматран без мржње и љубави, краљ Милан не изгледа, по својим моралним особинама, рђав човек. Његове љутње биле су жестоке али не и трајне; увреде је лакше заборављао него услуге; могао је да има пријатеља, и умео је да буде пријатељ. Он је имао пакости, али та пакост није долазила од рђава срца, него од слабих нерава (Исто: 373).

Сложеност повесних личности, са свим њиховим противностима, Јовановић је умео да представи рашчлањено на појединачне одлике, али и обједињено – у формулацијама за памћење.

Колико год се кнежеви и краљеви Обреновићи статусно или образовно издизали изнад поданика, одмицали од народа из кога су потекли, крајњи

закључци вишетомног претреса њихових епоха и биографија, приводе нашег историчара простом закључку:

Владаоци дома Обреновића нису у погледу политичке нарави ништа бољи од свог народа. И Михаило и Милан и Александар жртве су несавитљиве деспотске ђуди; Милан и Александар још су и неуравнотежени (Јовановић 1991-7: 372).

Не само као историограф, у прегледној и фактима утемељеној слици турбулентне путање Србије, него и посматрач и приповедно суверен тумач истакнутих личности и њихових дела, Слободан Јовановић је, и кроз описе домаћина владарског дома Обреновића и окружења, утврдио поуздане темеље модерном српском културном саморазумевању. Тај се учинак може пропитивати, али се не може игнорисати – не само због показане веродостојности него и због књижевне снаге и лепоте највишег ранга.

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- АНКЕРСМИТ 2006: Франк Анкерсмит. „Шест теза о наративистичкој филозофији историје“. Прев. Мирољуб Јоковић. Београд: *Зенић*, бр. 1, год. 1.
- ВАЈТ 2011: Хајден Вајт. *Метиаисторија*. Историјска имагинација у Европи деветнаестог вијека. Прев. Ратко Радуновић. Подгорица: ЦИД.
- ЂУРИЋ 1997: Милош Н. Ђурић. *Историјски извори. Историја и филозофија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- ЈОВАНОВИЋ 1988: Владимир Јовановић. *Успомене*. Прир. Василије Крестић. Београд: БИГЗ.
- ЈОВАНОВИЋ 1991-3: Слободан Јовановић. *Друга влада Милоша и Михаила*. Сабрана дела, том 3. Београд: БИГЗ – Југославијапублик – Српска књижевна задруга.
- ЈОВАНОВИЋ 1991-4: Слободан Јовановић. *Влада Милана Обреновића I*. Сабрана дела, том 4. Београд: БИГЗ – Југославијапублик – Српска књижевна задруга.
- ЈОВАНОВИЋ 1991-5: Слободан Јовановић. *Влада Милана Обреновића II*. Сабрана дела, том 5. Београд: БИГЗ – Југославијапублик – Српска књижевна задруга.
- ЈОВАНОВИЋ 1991-6: Слободан Јовановић. *Влада Александра Обреновића I*. Сабрана дела, том 6. Београд: БИГЗ – Југославијапублик – Српска књижевна задруга.
- ЈОВАНОВИЋ 1991-7: Слободан Јовановић. *Влада Александра Обреновића II*. Сабрана дела, том 7. Београд: БИГЗ – Југославијапублик – Српска књижевна задруга.
- ЈОВАНОВИЋ 1991-11: Слободан Јовановић, *Из историје и књижевности I*. Сабрана дела, том 11. Београд: БИГЗ – Југославијапублик – Српска књижевна задруга.
- КАРАЦИЋ 1969: Вук Стефановић Караџић. *Даница*. Сабрана дела. Београд: Просвета.
- МИЛУТИНОВИЋ 1995: Зоран Милутиновић. „Поетика културе Стивена Гринблата“. *Реч*, год. 2, бр. 15, Београд, новембар.
- САМАРЦИЋ 1991: Радован Самарџић. „Дело и писац“. У: Слободан Јовановић. *Из историје и књижевности II*. Сабрана дела, том 12. Београд: БИГЗ – Југославијапублик – Српска књижевна задруга.
- СЕНТ-БЕВ 1960: Шарл Огистен Сент-Бев. *Књижевни портрети*. Прев. Фрида Филиповић. Београд: Култура.

Dragan Hamović

THE DYNASTY'S GROUP PORTRAIT WITH THE PEOPLE

The Obrenovićs in Slobodan Jovanović's descriptions

Summary

Slobodan Jovanović writes about Miloš and Mihailo's second government, as well as the governments of Milan and Alexander Obrenović in his historical monographs on Serbia in the 19th century. Jovanović's portraits present a notable feature of his historical writing, in which his literary excellence is also recognized. The fact that he drew material for the descriptions from his immediate surrounding, from contemporaries close to the key events and the court itself, from his father's home as a participant of many events and, finally, as an observer and witness, points us to the high foundation and layering of the aforementioned portraits, written not only in the literary portrait genre European tradition, but also "hagiography" portraits of prominent figures from the Uprising period, left to us by Vuk Stefanović Karadžić, who considered himself "Serbian Plutarch". Through the portraits of the Obrenovićs, the paper also attempts to show personal influence on the more general trends of the Serbian development of culture and the state rising rapidly after the liberation from Ottoman occupation.

Keywords: the Obrenovićs, Slobodan Jovanović, historical writing, literary portraits